

Maciej Krotofil
(Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu)
Мачей Кртофіл
(Університет імені Миколая Коперніка, Торунь)

Militarne aspekty stosunków polsko-ukraińskich z lat 1917–1921 w świetle historiografii polskiej
Мілітарні аспекти польсько-українських відносин у 1917–1921 рр.у світлі польської історіографії

Militarne stosunki polsko-ukraińskie z lat 1917–1921 są obecne w polskiej historiografii, jednak poszczególne ich etapy są opracowane w bardzo różnym stopniu. O ile niektóre zmagania zbrojne, jak choćby wojna polsko-ukraińska czy wspólne polsko-ukraińskie boje z bolszewikami w 1920 r., wzbudzały spore zainteresowanie polskich historyków, to inne okresy polsko-ukraińskich stosunków w okresie walki o niepodległość obu państw pozostają w Polsce praktycznie nieznane. Wynika to zapewne ze zrozumiałego zainteresowania polskich badaczy przede wszystkim tymi wątkami w historii Ukrainy, które wiążą się bezpośrednio z dziejami Polski. Znaczną rolę odegrał też zapewne istniejący do lat 90-tych XX wieku brak dostępu do wielu najistotniejszych źródeł związanych z omawianą problematyką. Wydaje się jednak, że dla prawidłowego zrozumienia stosunków polsko-ukraińskich z lat 1917–1921 ważne jest równomierne zbadanie i opracowanie wszystkich zagadnień dotyczących zmagania niepodległościowych w tym okresie.

Omawianie polskiej historiografii wojskowych stosunków polsko-ukraińskich w latach 1917–1921 wypada zacząć od problematyki najczęściej jak dotąd interesującej Polskich badaczy, a

mianowicie dziejów wojny polsko-ukraińskiej z lat 1918–1919. Już w okresie międzywojennym powstawały prace poświęcone wojnie o Lwów i Galicję Wschodnią¹. Mają one bardzo różną wartość. Często ich autorzy uczestniczyli osobiście w opisywanych wydarzeniach i nie potrafili zachować właściwego obiektywizmu w ich ocenie. Warto zwrócić uwagę na prace Witolda Huperta podające cenne wiadomości o ukraińskich siłach zbrojnych. Także opracowania szerzej omawiające problematykę walk o granice Polski traktują o wojnie polsko-ukraińskiej². Po drugiej wojnie światowej przez długi czas polscy historycy raczej nie zajmowali się problemem zmagania polsko-ukraińskich w latach 1918–1919. Do nielicznych wyjątków zaliczyć należy pracę Tadeusza Dąbkowskiego³, podającą wiele informacji o halickich siłach zbrojnych. Więcej opracowań pojawiło się dopiero w latach 90-tych XX wieku. Popularne opracowania Macieja Kozłowskiego⁴, Bohdana Skaradzińskiego⁵ oraz kalendarium autorstwa

---

¹ J. Gella, *Ruski miesiąc 1.XI–22.XI.1918*, Lwów, 1919; S. W. Orski, *W zachodniej „Republice” ukraińskiej od 1 listopada 1918 do 22 maja 1919*, Warszawa, 1919; C. Mączyński, *Boje Lwowskie*, cz. I, *Oswobodzenie Lwowa (1-24 listopada 1918 roku)*, t. I-II, Warszawa, 1921; J. Sopotnicki, *Kampania polsko-ukraińska. Doświadczenia operacyjne i bojowe*, Lwów, 1921; W. Hupert, *Zajęcie małopolski wschodniej i Wołynia w roku 1919*, Lwów–Warszawa, 1928; idem, *Walki o Lwów (od 1 listopada 1918 do 1 maja 1919 roku)*, Warszawa 1933; B. Roja, *Legendy i fakty*, Warszawa, 1931; S. Wiszniewski, *Brzeżany i kresy południowo – wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w wojnie ukraińsko – polskiej 1918–1919*, Lwów, 1935; S. Giza, *Obrona Lwowa w listopadzie 1918 r. w świetle literatury ukraińskiej*, Warszawa, 1936; J. Skrzypek, *Ukraińcy w Austrii podczas Wielkiej Wojny i geneza zamachu na Lwów*, Warszawa, 1939.

² A. Przybylski, *Wojna Polska 1918–1921*, Warszawa, 1921.

³ T. Dąbkowski, *Ukraiński ruch narodowy w Galicji Wschodniej 1912–1923*, Warszawa, 1985.

⁴ M. Kozłowski, *Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Kraków 1990 (drugie wydanie pod zmienionym tytułem *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Bydgoszcz, 1999).

⁵ B. Skaradziński, *Polskie lata 1919–1920*, t. 1-2, Warszawa, 1993.

Grzegorza Łukomskiego, Czesława Partacza i Bogusława Polaka⁶ niewiele jednak wniosły do wcześniejszego stanu wiedzy. Na przebiegu operacji wojennych skupił się w swoich książkach Mieczysław Wrzosek⁷. Dopiero opublikowane stosunkowo niedawno opracowania Michała Klimeckiego⁸ rzuciły nowe światło na zmagania polsko-ukraińskie w Galicji Wschodniej. Warto także zwrócić uwagę na prace Marka Figury⁹ i Rafała Galuby¹⁰. Pewien dorobek w tej tematyce, zwłaszcza w zakresie badań nad tworzeniem, uzbrojeniem, wyposażeniem i wartością bojową Armii Halickiej posiada także autor niniejszego tekstu¹¹.

---

⁶ G. Łukomski, C. Partacz, B. Polak, *Wojna polsko-ukraińska. Działania bojowe-aspekty polityczne-kalendarium*, Koszalin–Warszawa, 1994.

⁷ M. Wrzosek, *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918–1921*, Białystok 1988; Idem, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921*, Warszawa, 1992.

⁸ M. Klimecki, *Geneza wojny polsko – ukraińskiej 1918–1919*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1994, t. 36, s. 149–180; Idem, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919 r. Aspekty polityczne i wojskowe*, Warszawa 1997 (drugie wydanie pod tytułem *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Warszawa 2000); Idem, *Lwów, 1918–1919*, Warszawa, 1998; Idem, *Czortków 1919*, Warszawa 2000; Idem, *Konflikt polsko-ukraiński w latach 1918–1919*, [w:] *Działania militarne w Polsce południowo-wschodniej*, red. Wiesław Wróblewski, Warszawa 2000.

⁹ M. Figura, *Konflikt polsko-ukraiński w prasie Polski Zachodniej w latach 1918–1923*, Poznań, 2001.

¹⁰ R. Galuba, „Niech nas rozsądzi miecz i krew...” *Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919*, Poznań, 2004.

¹¹ M. Krotofil, *Ukraińska Armia Halicka 1918–1920. Organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej*, Toruń, 2002; Idem, *Artyleria Ukraińskiej Armii Halickiej 1918–1920*, „Zeszyty Naukowe WSO im. gen. Józefa Bema”, 2001, nr 20, s. 523–535; Idem, *Struktura organizacyjna Ukraińskiej Armii Halickiej podczas kontrofensywy czortkowskiej (czerwiec 1919 r.)*, „Zeszyty Naukowe WSO im. gen. Józefa Bema”, 2002, nr 21, s. 325–337; Idem, *Kawaleria Ukraińskiej Armii Halickiej 1918–1920*, [w:] *Kawaleria przeciwników i sojuszników Wojska Polskiego w latach 1918–1921*, red. A. Smoliński, Toruń, 2003, s. 175–209; Idem, *Analiza stanu liczebnego Ukraińskiej Armii Halickiej*, „Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i

Wspomnieć także należy o opublikowanych w Polsce źródłach dotyczących wojny polsko-ukraińskiej. Będą to np. wydane w okresie międzywojennym komunikaty prasowe polskich władz wojskowych opracowane przez Stefana Pomarańskiego¹², opublikowane w latach 90-tych relacje uczestników walk o Lwów¹³ oraz wydane w latach 2000–2004 sześć tomów źródeł do dziejów wojny polsko-ukraińskiej opracowanych przez Bogusława Polaka¹⁴. Wydana w 2013 r. praca autorstwa Tomasza J. Kopańskiego, mimo atrakcyjnej oprawy graficznej i zamieszczonych w niej interesujących fotografii, w zasadzie powieliła niestety stan wiedzy z lat 30-tych XX w. i nie uwzględnia wyników najnowszych badań dotyczących wojny polsko-ukraińskiej¹⁵.

Kolejnym problemem dotyczącym ukraińskich walk o niepodległość obecnym coraz mocniej w polskiej historiografii jest zagadnienie Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w okresie sojuszu z Polską (1920 r.). Także i w tym przypadku interesujące prace

---

teraźniejszość”, 2002, nr 1, s. 127–137; Idem, Obraz nieprzyjaciela podczas wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919) w doniesieniach polskich służb wywiadowczych, [w:] Polski wywiad wojskowy 1918–1945, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Toruń 2006, s. 53–64; Idem, Armia Halicka jako przeciwnik Wojska Polskiego 1918–1919, „Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”, 2009, nr 18, s. 385–388; Idem, Koniec 1918 r. w Galicji Wschodniej: wojna polsko-ukraińska – siły zbrojne stron walczących, [w:] Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej, red. D. Grynberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2010, s. 439–449.

¹² Pierwsza wojna polska (1918–1920). Zbiór wojennych komunikatów prasowych Sztabu Generalnego (za okres od 26.XI.1918 r. do 20.X.1920 r.), uzupełniony komunikatami Naczelnej Komendy WP we Lwowie (od 2.XI.1918 r. do 23.XI.1918 r.) i Dowództwa Głównego WP w Poznaniu (od 11.I.1919 r. do 14.IX.1919 r.), opr. S. Pomarański, Warszawa, 1920.

¹³ Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie. Relacje uczestników, t. 1–2, Warszawa, 1991–1993.

¹⁴ Walki o Lwów i Małopolskę Wschodnią 1918–1919, t. 1–6, oprac. B. Polak, Koszalin, 2000–2004.

¹⁵ T.J. Kopański, Wojna polsko-ukraińska 1918–1919 i jej bohaterowie, Warszawa, 2013.

powstały już w okresie międzywojennym, przy czym tutaj także występuje cały szereg prac o charakterze wspomnieniowym, inne natomiast mają postać raczej studiów wojskowych (dowódczo-sztabowych)¹⁶. Na wyróżnienie zasługuje opracowanie Tadeusza Kutrzeby¹⁷. Niektóre aspekty związane ze wspólnymi, polsko-ukraińskimi walkami przeciwko bolszewikom poruszane były także we wspomnianych wyżej pracach o charakterze ogólnym¹⁸.

Kilka prac na temat sojuszu polsko-ukraińskiego powstało też po drugiej wojnie światowej, w latach 60-tych i 70-tych¹⁹. Są to jednak dzisiaj prace już przestarzałe, a niektóre zawarte w nich ustalenia budzą kontrowersje.

Badania nad dziejami ukraińskich walk niepodległościowych w 1920 r. ruszyły naprzód w latach 90-tych. Ich pionierem był Zbigniew Karpus. Ukazały się dwie monografie i cały szereg artykułów jego autorstwa²⁰. W późniejszych latach ukazywały się publikacje w

---

¹⁶ J. Stachiewicz, *Działania zaczepne 3 Armii na Ukrainie*, Warszawa 1925; P. Szandruk, *Organizacja wojska ukraińskiego na Podolu z początkiem r. 1920 i wyprawa na Mohylów (26-28 kwietnia 1920)*, „Bellona”, 1928, z. 2, s. 202-218; Idem, *Działania wojska ukraińskiego w wojnie r. 1920*, „Polska Zbrojna”, 1930, nr 291, s. 4, nr 292, s. 4, nr 293, s. 4; M. Kukiel, *Moja wojaczka na Ukrainie*, oprac. J. Zuziak, Warszawa, 1995.

¹⁷ T. Kutrzeba, *Wyprawa kijowska 1920 roku*, Warszawa, 1937.

¹⁸ Choćby A. Przybylski, op. cit.

¹⁹ Zob. choćby: H. Jabłoński, *Z dziejów genezy sojuszu: Piłsudski–Petlura (Początki konfliktu zbrojnego, XI.1918–III.1919 r.)*, „Zeszyty Naukowe” WAP, 1961, nr 5/21, s. 40-58; A. Deruga, *Początek rokowań o sojusz między Piłsudskim a Petlurą (styczeń – lipiec 1919)*, „Z Dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich. Studia i materiały”, 1970, t. 6, s. 45-67.

²⁰ Monografie: Z. Karpus, *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy w Polsce w latach 1918–1924*, Toruń 1991 (i następne wydania); idem, *Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, rosyjskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919–1920*, Toruń, 1999; Niektóre artykuły: Z. Karpus, *Obozy uchodźców, jeńców i internowanych w Aleksandrowie Kujawskim w latach 1918–1921*, „Zapiski Kujawsko – Dobrzyńskie”, 1988, t. 6, s. 245-258; Idem, *Obóz internowanych Nr 7 w Tucholi (wrzesień 1921 – styczeń 1923)*, [w:] *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w województwie*

większym lub mniejszym stopniu poruszające omawianą problematykę. Były to prace autorstwa: Janusza Ciska²¹, Rafała Galuby²², Aleksandra Serednickiego²³, Emiliana Wiszki²⁴ i Tadeusza Krząstka²⁵. Na uwagę zasługują też prace zbiorowe pod redakcją Zbigniewa

---

pomorskim w okresie międzywojennym (1920–1939), red. M. Wojciechowski, Toruń, 1991, s. 143-157; Idem, Rosjanie i Ukraińcy w Toruniu w latach 1920–1939, [w:] Mniejszości narodowe i wyznaniowe w Toruniu w XIX i XX wieku, red. M. Wojciechowski, Toruń, 1993, s. 84-86; Idem, Obóz jeńców nr 7 w Tucholi (1914–1921), „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1994, t. 36, s. 137-148; Idem, Pobyt żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej w obozach internowania w Polsce w latach 1920–1924, [w:] Europa orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michaluk, Toruń, 1996, s. 455-464; Idem, Lotnicy ukraińscy w Bydgoszczy w latach 1921–1922, [w:] Bydgoszcz. 650 lat praw miejskich, red. M. Grzegorz i Z. Biegański, Bydgoszcz 1996; Idem, Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939). Stan badań i postulaty badawcze, [w:] Regiony pograniczne Europy Środkowo – Wschodniej w XVI–XX wieku. Społeczeństwo – gospodarka – polityka, red. M. Wojciechowski i –R. Schattkowsky, Toruń, 1996, s. 93-100.

²¹ J. Cisek, „Ukraiński” epizod pobytu gen. Maxime Weyganda w Polsce i jego nieznane testimonium o Bitwie Warszawskiej 1920 r., „Przegląd Wschodni. Historia i współczesność Polaków na Wschodzie”, 1992/93, z. 4 (8), s. 803-814.

²² R. Galuba, Pertraktacje polityczno – wojskowe między Polską a URL (lipiec–sierpień 1919 roku), „Mars. Problematyka i Historia Wojskowości. Studia i Materiały”, 1994, t. 2, s. 53-68.

²³ A. Serednicki, Polsko-ukraińskie kłopoty sojusznicze, [w:] Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe, red. A. Koryn, Warszawa 1991, s. 209-213; Idem, Ofensywa na Kijów w roku 1920 oraz jej konsekwencje dla armii i rządu URL w Świecie prasy petlurowskiej w Polsce, „Studia z Dziejów Rosji”, 1993, t. 28, s. 35-55, 1994, t.29, s. 47-56.

²⁴ E. Wiszka, Działalność wydawnicza żołnierzy armii URL internowanych w Aleksandrowie Kujawskim, [w:] Europa orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michaluk, Toruń, 1996, s. 465-474.

²⁵ T. Krząstek, Zamość – Komarów 1920: Polska i Ukraina w 1920 r. w walce o wspólne wartości, Łódź, 2000.

Karpusa, Waldemara Rezmera i Emiliana Wiszki²⁶, oraz pod redakcją Tadeusza Krząstka²⁷. Wyróżnić jeszcze należy dotyczące tej problematyki bardzo cenne trzy miografie: Jana Jacka Bruskiego²⁸, Jana Pisulińskiego²⁹ oraz Jacka Legiecia³⁰. Dwaj pierwsi autorzy skupili się na zagadnieniach politycznych w niewielkim stopniu przedstawiając kwestie militarne natomiast mankamentem pracy Legiecia jest niewielkie wykorzystanie źródeł przechowywanych na Ukrainie. Autor w zasadzie ograniczył się do źródeł polskich oraz ukraińskich z lwowskiego archiwum historycznego. W 1999 r. ukazała się książka Roberta Potockiego poświęcona m.in. sojuszowi polsko-ukraińskiemu oraz jego następstwu³¹. Praca ta zawiera jednak wiele błędów merytorycznych³². Nic nowego do istniejącego stanu badań nie wniosły też opracowania Jeremiasza Ślipca³³ i Sebastiana Sajdaka³⁴.

Tematyka sojuszu polsko-ukraińskiego jest też obecna w wydawanych tomach źródeł (*Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku*, oprac. J. Cisek, Londyn 1990 czy też imponująca publikacja dziewięciu

---

²⁶ Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa, red. Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka, Toruń, 1997.

²⁷ Polska i Ukraina w walce o niepodległość 1918–1920, red. T. Krząstek, Warszawa, 2009.

²⁸ J.J. Bruski, Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924), Kraków, 2000.

²⁹ J. Pisuliński, Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1939, Wrocław, 2004.

³⁰ J. Legieć, Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej w 1920 r., Toruń, 2002.

³¹ R. Potocki, Idea restytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej (1920–1939), Lublin, 1999.

³² Zob. recenzję tej pracy autorstwa Z. Karpusa, M. Krotofila, E. Wiszki, „Dzieje Najnowsze”, 2001, nr 2, s. 162–168.

³³ J. Ślipiec, Drogi do niepodległości – Polska i Ukraina 1918–1921, Warszawa, 1999.

³⁴ S. Sajdak, Polsko-ukraiński sojusz polityczno-wojskowy w 1920 roku, Warszawa, 2005.

tomów źródeł opracowanych przez zespół pod red. Marka Tarczyńskiego, Warszawa 1995–2016)³⁵.

Stosunkowo dobrze w polskiej historiografii opracowany jest problem internowanych w Polsce żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Przyczyniły się do tego przede wszystkim wspomniane już publikacje Zbigniewa Karpusa oraz Emiliana Wiszki³⁶. Ukazały się także tomy źródeł dotyczących tej tematyki³⁷.

Oczywiście autorzy prac poświęconych ukraińskim zmaganiom niepodległościowym w okresie sojuszu z Polską musieli odnosić się do wcześniejszego etapu działalności ukraińskich sił zbrojnych (w 1919 r.). Problematyka ta nie cieszyła się jednak do tej pory szerszym zainteresowaniem badaczy (podobnie zresztą jak w historiografii ukraińskiej). Autor niniejszego tekstu podjął badania na ten temat i posiada pewien dorobek³⁸. Ostatnio ukazała się monografia

---

³⁵ Bitwa warszawska 1920, cz. I i II, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa, 1995–1996; Bitwa niemeńska 1920, cz. I i II, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa 1998–1999; Bitwa lwowska 1920, cz. I i II, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa 2002–2004; Bitwa lwowska i zamojska 1920, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa, 2009; Bitwa wołyńsko-podolska 1920, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa, 2014; Bitwa o Ukrainę 1920, oprac. zespół pod kier. M. Tarczyńskiego, Warszawa, 2016.

³⁶ Zobacz choćby: E. Wiszka, *Prasa wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej internowanych w Polsce w latach 1920–1924*, [w:] *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa...*; Idem, *Udział 6 dywizji armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w obronie Zamościa w sierpniu 1920 roku*, [w:] *Od armii komputowej do narodowej (XVI–XX wiek)*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń, 1998, s. 267–282; Idem, *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*, Toruń, 2001; Idem, *Brześć Litewski. Obozy jeńców i internowanych (1919–1921)*, Toruń, 2010.

³⁷ Tuchola. Obóz jeńców i internowanych (1914–1923), cz. I-II oprac. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń, 1997–1998.

³⁸ M. Krotofil, *Sytuacja militarna i perspektywy Ukraińskiej Republiki Ludowej na przełomie 1918 i 1919 r. – ukraiński raport wojskowy*, „Dzieje Najnowsze”, 2006, nr 4, s. 207–215; Idem, *Artyleria sił zbrojnych Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1919 r.* [w:] *Artyleria polska. Historia – teraźniejszość – przyszłość (myśl wojskowa, szkolnictwo artyleryjskie, technika i uzbrojenie)*, red. M. Giętkowski, W. Rezmer, J. Ślipiec, Toruń, 2008, s. 91–102; Idem,

poświęcona siłom zbrojnym Ukraińskiej Republiki Ludowej w okresie od listopada 1918 r. do grudnia 1919 r.³⁹

Bardzo skromnie przedstawia się dorobek polskiej historiografii jeżeli chodzi o pozostałe etapy związane z ukraińskimi walkami niepodległościowymi w latach 1914–1921. Tylko pojedyncze publikacje szerzej omawiają problematykę organizacji i działalności Legionu Ukraińskich Strzelców Siczowych. Są to niewielkie artykuły Krzysztofa Nowakowskiego⁴⁰ i Zbigniewa Grabowskiego⁴¹ oraz artykuł⁴² i pierwszy rozdział monografii poświęconej organizacji Armii Halickiej autorstwa piszącego te słowa⁴³. Jest to tym dziwniejsze, że w historiografii ukraińskiej temat ten jest mocno obecny. Dopiero w 2015 r. ukazała się obszerna i wartościowa, oparta na

---

Struktura organizacyjna armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w połowie 1919 r. [w:] *Od armii komputowej do narodowej III. Problemy organizacyjne sił zbrojnych od XVI do XX wieku*, red. J. Centek, M. Krotofil, Toruń 2009, s. 161-179; Idem, *Dlaczego Petlura zawarł sojusz z Piłsudskim? Sytuacja militarna Ukraińskiej Republiki Ludowej jesienią 1919 r.* [w:] *Od Zborowa do NATO (1649–2009). Historia*, red. M. Franz, K. Pietkiewicz, Toruń 2009, s. 506-531; Idem, *Kawaleria Armii Czynnej Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1919 roku*, [w:] *Do szarży marsz, marsz...* *Studia z dziejów kawalerii*, red. A. Smoliński, Toruń 2010, s. 439-477; Idem, *Organizacja artylerii Armii Czynnej Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1919 roku*, [w:] *Studia artyleryjskie*, red. M. Giętkowski, A. Smoliński, t. 2, Toruń, 2011, s. 113-133.

³⁹ M. Krotofil, *Siły zbrojne Ukraińskiej Republiki Ludowej (listopad 1918 r. – grudzień 1919 r.)*, Kijów, 2011.

⁴⁰ K. Z. Nowakowski, *Dzieje Legionu Ukraińskich Siczowych Strzelców sierpień 1914 – listopad 1918 roku*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 1988, t. 5.

⁴¹ Z. Grabowski, *Ukraińscy Strzelcy Siczowi w Galicji w latach pierwszej wojny światowej*, [w:] *Od Żółkiewskiego i Kosińskiego do Piłsudskiego i Pelury*, red. J. Wojtasik, Warszawa, 2000.

⁴² M. Krotofil, *Ukraińscy Strzelcy Siczowi na Bukowinie w 1918 r. – przyczynek do początku wojny polsko-ukraińskiej*, [w:] *Polska i Rumunia – od historycznego sąsiedztwa do europejskiego partnerstwa*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava, 2009, s. 183-191.

⁴³ Idem, *Ukraińska Armia Halicka...*

dotychczas niewykorzystywanym materiale źródłowym, monografia autorstwa Marka Bogdana Kozubela⁴⁴.

W polskiej historiografii prawie nieobecne są prace poświęcone pozostałym etapom ukraińskich zmagani zbrojnych w omawianym okresie. Prawie nic nie napisano o Ukraińskiej Centralnej Radzie, o Państwie Ukraińskim hetmana Skoropadskiego czy też o tzw. drugim pochodzie zimowym. Warto zwrócić uwagę na pracę Włodzimierza Mędrzeckiego⁴⁵. Pewien dorobek w tej dziedzinie ma także autor niniejszego tekstu⁴⁶.

W 2008 r. ukazała się książka Grzegorza Skrukwy nosząca tytuł *Formacje wojskowe ukraińskiej „rewolucji narodowej” 1914–1921*⁴⁷. Tytuł ten wprowadza jednak nieco w błąd sugerując, że w pracy będzie mowa o ukraińskich siłach zbrojnych. To bardzo interesujące i cenne opracowanie dotyczy jednak raczej roli jaką formacje wojskowe odegrały w kształtowaniu się ukraińskiej świadomości narodowej.

Podsumowując te krótkie rozważania należy stwierdzić, że w zakresie tytułowej problematyki historycy polscy najlepiej jak dotąd opracowali kwestie związane z wojną polsko-ukraińską z lat 1918–1919 oraz sojuszem polsko-ukraińskim z 1920 r. Nie znaczy to jednak, że wspomniana tematyka jest już dostatecznie zbadana. Uszczegółowienie obecnych w polskiej historiografii tez wymaga

---

⁴⁴ M.B. Kozubel, *Ukraińscy Strzelcy Siczowi 1914–1920*, Oświęcim 2015.

⁴⁵ W. Mędrzecki, *Niemiecka interwencja militarna na Ukrainie w 1918 r.*, Warszawa, 2000.

⁴⁶ M. Krotofil, *Ukraińskie siły morskie 1917–1920*, „Przegląd Morski”, 1999, z. 3, s. 70-88; idem, *Organizacja sił zbrojnych Państwa Ukraińskiego w 1918 r. – zarys problemu*, [w:] *Od armii komputowej do narodowej II. Dzieje militarne Polski i jej wschodnich sąsiadów od XVI do XX wieku*, red. M. Krotofil, A. Smoliński, Toruń, 2005, s. 181-193; Idem, *Udział żołnierzy 4 i 6 Dywizji armii URL w Pochodzie Listopadowym w 1921 roku*, [w:] *Aleksandrów Kujawski. Obozy jeńców i internowanych 1918–1921*, cz. I: *Warunki życia jeńców i internowanych oraz ukraińskiej emigracji politycznej*, red. E. Wiszka, Toruń, 2008, s. 119-125.

⁴⁷ G. Skrukwa, *Formacje wojskowe ukraińskiej „rewolucji narodowej” 1914–1921*, Toruń, 2008.

dalszych badań. Opracowania poświęcone wojnie polsko-ukraińskiej są już trochę przestarzałe i nie uwzględniają najnowszego stanu badań. Poza tym bardzo często opisywane są w nich albo ukraińskie siły zbrojne i ich działania, albo Wojsko Polskie i jego aktywność militarna. Brakuje prac, które przedstawiałyby kompleksowo zarówno polskie jak i ukraińskie formacje wojskowe i prowadzone przez nie walki. Dopiero takie porównanie pozwoliłoby na rzetelną ocenę wojny polsko-ukraińskiej. Wydaje się także, że najnowszy dorobek polskiej historiografii w tym zakresie jest słabo znany na Ukrainie. Jeżeli chodzi o problem sojuszu polsko-ukraińskiego z 1920 r. to w polskiej historiografii zdecydowanie brakuje monografii w sposób szczegółowy przedstawiającej ukraińskie siły zbrojne w tym czasie. Także dalszych, obszernych prac badawczych wymagają inne zagadnienia związane z polsko-ukraińskimi stosunkami militarnymi w latach 1917–1921. Brakuje opracowań dotyczących walk polsko-ukraińskich na Wołyniu w 1919 r., czy też Korpusów Polskich na Ukrainie w 1918 r. W Polsce praktycznie nieznana pozostaje działalność Powstańczo-Partyzanckiego Sztabu Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1921 r. i problem tzw. II pochodu zimowego. Dostęp do odpowiednich źródeł nie stanowi już dzisiaj większego problemu dla polskiego historyka. W tej sytuacji dziwić musi fakt, że ostatnio tak niewiele ukazuje się prac opartych o nowe kwerendy archiwalne. Wiele najnowszych publikacji to często kompilacje nie wnoszące niczego nowego do istniejącego stanu badań, a czasami powielające istniejące w polskiej historiografii błędne ustalenia.